

**EL DARRER COMTE D'EMPÚRIES SOBIRÀ,
LA REINA EMPORDANESA
i LA LLOTJA DE CASTELLÓ**

Per RAFAEL TORRENT i ORRI

ÍNDEX GENERAL

I - Importància del comtat d'Empúries i del seu tràfec marítim	217
II - Pere III i Sibilla de Fortià, dirigents d'una revolució social	228
III - La Llotja de Castelló d'Empúries	240

ÍNDEX DE LAMINES

Diferents cursos o lleres dels rius Ter, Fluvià i Muga, en temps medievals	222
Detall de l'escultura tombal representant la reina Sibilla	238
Privilegi de Pere III (Barcelona, 5 març 1386) concedint a la vila de Castelló d'Empúries tenir Consolat de Mar	241
La Llotja i Casa del Consell de Castelló d'Empúries	245
A primer terme, dues arcades de la Llotja de contractació de Castelló d'Empúries. Al fons, la torre romànica	249
La reconstruïda Llotja de contractació de Castelló d'Empúries	250

I

IMPORTANCIA DEL COMTAT D'EMPÚRIES I DEL SEU TRAFEC MARÍTIM

El comtat d'Empúries, després del de Barcelona, era l'Estat de major dignitat de Catalunya, segons reconegueren els mateixos reis que tan lluitaren per incorporar-lo a la Corona reial, Pere el Cerimoniós i Martí l'Humà. El primer escrigué: "...dicto Comitatu Empuriarum qui est in Catalonia, Baronia notabilis et antiqua". El segon, en el privilegi d'unió i incorporació que féu d'aquest comtat a la Corona Reial, el 13 de setembre de 1409, diu: "Considerato quod Comitatus jam dictos est a Comitatu Barcinone et in Catalonia Principatus, secundus, insignis, fertilis...". (1)

Fa més de vint anys que hom ja va escriure que el bressol del comtat d'Empúries no fou Sant Martí d'Empúries, segons criteri general, sinó l'antiga ciutat d'Empúries. Quan diversos documents expressen *in civitate Impurias* es de creure que el títol de ciutat s'atorga per tradició cancelleresca de la seva primitiva alcúrnia, reflexada en la primera documentació carolíngia referida a la ciutat hispano-romana i visigoda alliberada dels àrabs. No es pot pas argumentar que el poblet de Sant Martí perdé el títol de ciutat al perdre's el record de la seva capitalitat del comtat, car Castelló d'Empúries, malgrat ser-ho, només tenia el de vila.

Els dos comtes-reis abans esmentats ben merescudament podien qualificar de noble i insigne el comtat que tingué per bressol la ciutat fundada pels grecs, ampliada pels romans i visigods i fou Seu Episcopal empuritana, la qual no quedà pas totalment destruïda per les diverses invasions sofertes, car el diploma de Ludovic Pius, atorgat l'any 816, esmenta a "Impuriis" i li concedeix el gran honor de ser la dipositària d'una de les set còpies del mentat privilegi, junt a les importants ciutats de Narbona, Carcasona, Rosselló, Barcelona, Girona i Beziers. (2)

Posteriorment Pelai Negre i Pastell aportà nova documentació a favor de la meua tesi, la qual comparteix. Hom també opina com ell que la vila de Castelló s'havia ja convertit, en començar el segle XII, des de feia alguns anys, en capital del comtat d'Empúries i principal residència dels seus comtes. (3)

Eren comtes sobirans amb totes les atribucions que comporta la reialesa. Celebraren Corts en els seus Estats, batiren moneda i es titularen comtes per la gràcia de Déu totes les tres línies successives que regiren el comtat d'Empúries. (4)

A la magna empresa de la conquesta de Mallorca portada a cap per Jaume el Conqueridor, el comte d'Empúries Huc IV, hi acudí amb 80 cavallers, 20 ballesters a cavall i 1.000 servents. Quan, al mes de setembre de 1229, es realitzà el desembarc a la costa mallorquina de la Porrassa, una de les dues ales que formaven la vanguardia de l'atac estava comanada per l'esmentat comte, qui fou un dels principals adalids del *Coll de sa batalla*, triomf que permeté posar setge a la fortalesa àrab de Medina-Mayurka. En aquest setge també es distingí Huc IV pel seu valor i esperit de sacrifici en romandre en el fons de les mines que li foren encomanades, des de les quals contribuí amb constància i eficàcia a enderrocar els murs de la ciutat fortificada, la qual fou presa, després d'aferissada resistència, el dia de Sant Silvestre de l'any 1229. El comte d'Empúries morí a l'Illa el 24 d'abril de 1230. Mig any després finalitzava la conquesta de Mallorca.

Llavors es feu el repartiment de terres i immobles en vuit grans lots: quatre, pel rei, i quatre, pels grans senyors que l'ajudaren, un d'ells el comte d'Empúries. Els lots foren dividits i subdividits en petites parts. Llurs titulars les concediren a la gent pròpia mitjançant contracte, i els pobladors gaudiren de força llibertat en relació amb l'època.

El lot mallorquí corresponent a Huc IV no solament fou una important aportació al patrimoni de la Casa Comtal emporitana sinó també al desenvolupament mercantil dels seus ports d'Empúries, grau de Castelló, Roses i Cadaqués. Cal aclarir que la seva relació estava limitada amb les platges i possessions mallorquines adjudicades a l'esmentat comte, car precisament suscrit pel seu fill Ponç Huc III, pel juny de 1230, el monarca concedeix als barcelonins, en atenció als seus serveis marítims, el privilegi de lliure i franc comerç per mar i terra en el regne de Mallorca i illes adjacents. (5)

Entre les possessions del comte d'Empúries hi havia sis molins, moguts per dues cèquies, la de Canet i la d'Ayu Alamir. (6)

Entre els 80 cavallers amb llurs mesnades que acompanyaren el comte Huc IV a la conquesta de Mallorca no podia faltar-hi el yescomte de Peralada, Dalmau de Rocabertí, qui igual que el comte d'Empúries, morí en la conquesta. (7)

Huc IV, l'any 1210, havia fet un tractat amb el comte-rei Pere II, "agregant el comtat d'Empúries a la confederació catalano-aragonesa", però conservant les seves regalies i sobrerania en el comtat. Fou la confederació la que permeté les conquestes de Mallorca i València.

El comte d'Empúries no solament ajudà a la conquesta de Mallorca amb les seves mesnades sinó també amb les seves naus.

El seu fill Ponç Huc III, acompanyà al rei Jaume a la conquesta de València i, l'any 1243, suscriu la cèdula del mateix rei, en la qual es fixa la demarcació de la platja o ribera del mar de Barcelona, assenyalant els paratges destinats per a la dressana, és a dir, els terrenys i edificis que havien d'alçar-se destinats a la construcció i reparació de tota mena de vaixells. (8)

Entre les regalies de que disfrutaven els comtes d'Empúries en l'ús de la seva sobrerania, cal parlar ací de totes les referents a la jurisdicció del mar del seu territori, com cobrar drets en els seus ports a les naus que es detenien en ells i passaven per l'esmentat mar i els drets dels naufragis.

Aquestes regalies consten en la permuta feta entre els infants Pere i Ramon Berenguer del comtal d'Empúries pel de Prades i la baronia d'Entença, així com en la donació feta per l'infant Ramon Berenguer al seu fill Joan del comtat d'Empúries, i en l'inventari fet per la comtesa Joana de Rocabertí, vidua del comte Pere II, dels bens del seu marit.

I en altres documents comtals consta que les lleudes de Roses i Cadaqués no solament es paguen i deuen pagar d'allò que porten les naus, barques i altres fustes que entrin en llurs ports, sinó també de les que passin de trànsit pel mar setanta o vuitanta milles a dins, segons es de veure de diverses escriptures de l'arxiu del Duc de Medinaceli.

A 8 dels idus de desembre de 1332, una carta de l'infant Pere ordena que es fassin presoners al patró i escrivà d'una nau genovesa que havia arribat al port de Cadaqués, la qual fou portada al port de Roses per procedir a la seva venda.

Llavors hi havia una guerra declarada entre Gènova i la confederació catalano-aragonesa.

A 3 de les nones de juliol de 1333, el comte Ponç Huc i Donya Juliana, la seva mare, concediren permís a l'abad del monestir de Poblet per a poder tenir una barca de pescar en el mar i estany de Castelló; concessió que li confirmà l'infant Pere.

A les nones d'abril de 1352, diverses persones s'obligaren a l'infant Ramon Berenguer a pagar certa quantitat com a paga i senyal d'altra major que li havien promès pagar pel rescat de cinc pirates genovesos fets presoners per ordre de l'infant a Cadaqués.

A 12 de les kalendes de juliol de l'any XVIII del rei Lluís, el comte Huc dóna facultat a Guillem de Sant Mori per a rebre i cobrar les llagostes de la parròquia de Sant Martí d'Empúries i els caps de delfins que Guillem d'Utrera i Pons, el seu fill, li han de donar.

Una de les regalies més importants del comtat d'Empúries era el *Dret de Treta*, consistent en tres coses: 1.ª Prohibir que els queviures, com són blat, ordi, civada, mill, arròs, peix i d'altres coses necessàries a la vida humana, surtin del comtat. 2.ª Permetre i donar llicència de treure'ls del comtat, així per terra com per la mar. 3.ª En fer pagar i cobrar drets de tot allò que mitjançant l'esmentada llicència, donada de paraula o per escrit, es treia del comtat. (9)

La Cort comtal es traslladà cap a les darreries del segle XI del lloc d'Empúries a un ample turó, subdividit en cinc puigs, el més alt el Puig Salner, la famosa RUPES TONITA (roca ampla) del poeta Avie, turó voltat d'estanys i banyat pel riu Muga (el Muga Vell o Mugueta actual), on s'alçà la fortalesa i nova capital del comtat, Castelló d'Empúries.

Llavors, el nomenat *Estany de Castelló*, el més important, no podia diferir molt de com era prop d'un segle i mig enrera, segons consta en la donació feta pel rei Lluís, a Laon, el 8 de setembre de 955. Ocupava una gran superfície que s'extenia des del territori de Pedret, Vilagut i Torroella (llocs encara existents i depenen dels municipis de Pedret-Marzà, Pau i Palau-saverdera respectivament) fins el mar; i des de Castelló i Sant Joan Ses Closes fins a Montmajor (existeix encara un caseriu així nomenat pertanyent al terme municipal de Vilanova de la Muga) i el *territori de Sant Pere*, el qual, opino com Montsalvatge Fossas i Negre Pastell, fa referència al gran alou de la muntanya de Rodes, propietat del monestir de Sant Pere.

Aquest estany tenia tres illes: *Udruago*, *Foniliària* i *Savarto*. (10)

L'any 1402 Bartomeu Floreta cuidava del desaigua de les llacunes. (10 bis)

En ple segle XVII el geògraf portuguès Texeira ens diu que el riu Muga "antes de entrarse en el mar hase un gran stagno que se estiende legua y media de largo y se asserca a Rosas". (11)

Més explícita és una informació de la mateixa època que el Procurador del Comtat envia al comte d'Empúries: L'estany de Castelló

—ens explica— “està entre la dicha villa y la de Rosas por medio del que pasa y atraviesa el rio Muga y tiene cerca de una legua de largo y media de ancho y se divide en dos estanques, en alto y bajo. En el alto y principal se encierra y pasa en su debido tiempo el pescado que sube del mar que es en grandísima abundancia (...). Por el estanque de abajo, que se mescla con el mar, entra el pescado del mar a su debido tiempo y sube alto por las puertas de las acequias a poblarle y cerrándose éstas a su tiempo queda el pescado encerrado para la pesca”. (12)

El bisbe de Girona, Josep de Taverner, qui morí l'any 1726, en una obra històrica, referint-se a les tres illes de l'estany de Castelló, *Udruago*, *Foniliaria* i *Savarto*, citades en el diploma de donació abans esmentat, explica que en el seu temps encara existien, ben a propòsit per a la pesca, especialment la primera. Afageix que no ha d'estranyar que dins d'un estany s'hi trobin tres illes, car el de Castelló és d'una singular grandària, de deu mil passes de circumferència.

El nom *Udruago* sembla que deriva del verb *udare*, humitejar, fer humida una cosa. El nom de la segona, *Foniliaria*, és pot traduir perfectament al català, *Fonollera*, illa de fonolls. El nom *Savarto* sembla derivar de *Savarda*, savarts, terra inculta. Ens recorda el nom de Palau-saverdera.

Hom ha donat totes aquestes notícies sobre l'estany de Castelló per demostrar que la capital del comtat d'Empúries, fins a les darreries del segle XVII, es comunicava fàcilment amb el mar.

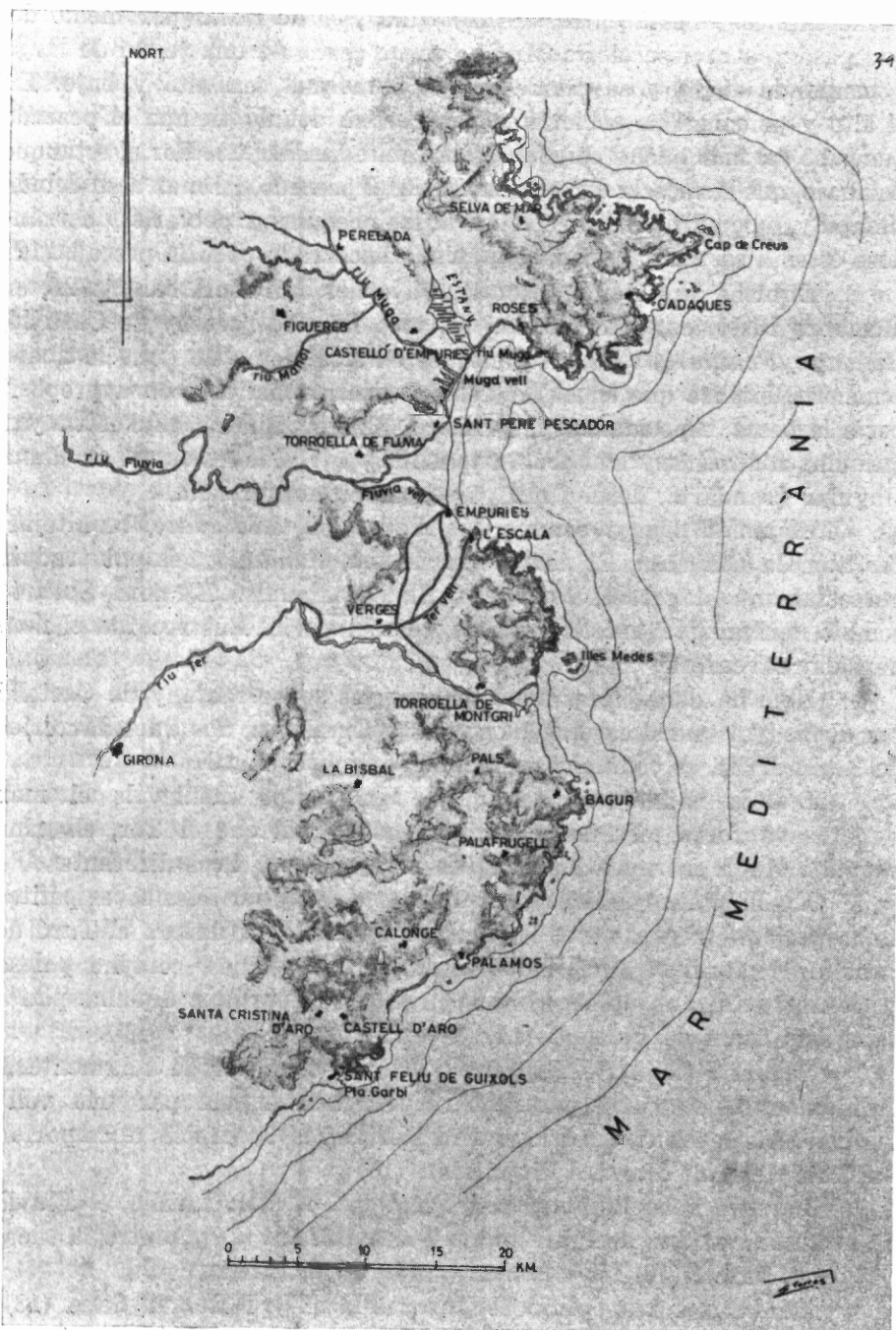
D'altra banda, cal saber que en temps medievals el mar s'endinsava força més terra endins i que, igual que el Ter, els rius Fluvià i Muga entraven llurs aigües a la mar per llocs diferents.

Els habitants de l'antiga Empúries usaven per a les seves petites embarcacions un port entre la illa de Sant Martí (llavors el Turó de Sant Martí formava una illa) i la ciutat d'Empúries, com ho palesa la conservació d'un enorme mur, el qual resguardava aquella petita rada dels vents de Llevant. (14)

Segons Pella i Forgas, el riu Fluvià, a partir de l'Armentera, antigament es desviava per la llera encara coneguda per “riu vell” i entrava les seves aigües a la mar al Nord de la Paleòpolis d'Emporion (la illa de Sant Martí d'Empúries). (15)

Per a Bosch Gimpera, Serra Ràfols i A. del Castillo, el Fluvià desembocava al Sur de l'esmentada Paleòpolis, és a dir, entre la illa i la terra ferma. (16)

De la mateixa opinió és Josep Pla (17) i Ròmul Sans (18). És el criteri tradicional de la gent del país, el qual sembla confirmar

Diferents cursos o lleres dels rius Te., Fluvià i Muga, en temps medievals.

la cita d'Estrabó: "prop corre un riu, les fonts del qual estan en el Pyrene i la seva desembocadura serveix de port als emporitans". (19)

També pogueren usar l'ample i resguardada desembocadura del *Ter vell* (l'actual cèquia o rec del Molí entre L'Escala i el turó de la ciutat d'Empúries).

Sobre el riu Muga, cal dir que en el "Pas dels Graells" comença la llera de l'anomenada "Muga Nova", oberta al segle XV. Abans, des d'aquest lloc, el riu es dirigia pel Pla de Roses cap al grandió estany de Castelló. L'antiga llera encara existeix i es coneguda per Muga Vella o Mugueta, en la qual desemboca la cèquia del Molí de Castelló, llera que s'omplena en temps de grans avingudes, quan la totalitat de les aigües de la Muga surten de mare de la llera actual que les porta a la mar. (20)

Hom creu que amb el riu Muga passà quelcom semblant amb allò esdevingut al riu Ter, és a dir, que el Muga formava també dos braços, en sortir de l'estany de Castelló. Després de ser una de les seves deus, sortia del llac per les dues bandes de més baix nivell, per la llera actual i per la llera coneguda per Muga Vella. Quan el cabal de l'estany disminuï, només tingué una sortida, la de la llera actual. La llera del Mugueta sempre quedà com a reserva de donar sortida a les aigües de les pluges extraordinàries.

Hom opina que cal situar a la desembocadura de la Muga Vella el "grau de Castelló d'Empúries", del qual ens parla una convocatòria de Jaume II, del 3 de març de 1305, contra el comte d'Empúries Ponç Huc, la qual esmenta un vaixell armat en el grau de Castelló d'Empúries. (21)

Fou el de Roses el principal port dels comtes d'Empúries. La seva situació geogràfica, les seves dimensions i característiques, qualitat del fons, així com per estar a l'abrigall dels vents, feren que fos considerat en les èpoques de navegació a vela com apte per albergar qualsevol esquadra per nombrosa que fos.

Encara avui, en els dies de fort temporal, hom pot veure ancorats a la badia nombrosos vaixells de diversos ports que esperen amaini abans de fer-se a la mar i doblar el Cap de Creus.

Tofiño de San Miguel, en el seu "Derrotero de las Costas de España en el Mediterráneo" (Madrid, 1787), ens fa la següent descripció tècnica del port natural de Roses: "La Ensenada de Rosas tiene de largo, o de O.E. 21/4 millas, y de Saco por el N. poco más de 1 milla, la parte del E. es montuosa y en la Punta está el Castillo de la Santísima Trinidad. En la ensenada capaz para cualquier número de

embarcaciones de todos portes, resguardada generalmente de todos los vientos, el fondo es la mas suelta, limpia de piedras y en la inmediación a tierra arena con algunos mechones de yerba larga, llamada alga. Las embarcaciones pequeñas fondean ordinariamente al S.O. del ángulo del E. de la Plaza por 3 y 3 1/2 brazas de fondo arena, quedando de través con la Población o Arrabal, distancia de la Playa cable y medio; pero quien quiera quedar cubierto perfectamente del viento S.E. se debe arrimar a la costa del E. en 8 ó 9 brazas de fondo al N.O. del Castillo de la Santísima Trinidad (que dista de la Playa de Rosas poco más de 1/2 milla al S.S.E., y se estará 1/2 milla al S. de la mediania del Arrabal, 2 1/2 cables de la Costa alta de través, y aún si puede ir más a tierra por esta parte, hasta 7 brazas, pues como queda dicho todo es limpio. No se conoce en este fondeadero otro viento que perjudique más que el N. conocido por los naturales por Tramontana; este es el que no obstante de venir sobre la tierra vienta con mucha fuerza; pero como es favorable para ponerse a la vela aún que garran las anclas, nunca puede ser notable el daño que ocasione”.

Després afegeix: “Siguiendo hacia el S. había en primer lugar la laguna de Castellón, en cuya boca daba fin la Ensenada de Rosas”. (22)

Al segle XVI es construí la Ciutadella de Roses precisament per les condicions del seu port, tan apte per l'embarc i desembarc.

Per això gairebé sempre sortien del port de Roses els estols dels nostres comtes-reis que es dirigien cap a la Mediterrània Oriental per a la conquesta o conservació dels dominis catalans.

El comte Ponç Huc IV, l'any 1311, “dóna irrevocablement als habitants de la parròquia de Roses, presents i esdevenidors, en ausili de l'obra començada al port de Roses, en el lloc anomenat Moll, tots els reddictes i censals de diners, blat i d'altres coses, i tots els profits i emoluments de la lleuda de mar i terra, amb la meitat de les aventures de mar i terra i la meitat de les pastures de Cap de Creus, exceptuant allò que Bernat de Palau rebia sobre dites coses per concessió de dit Ponç Huc”.

El 30 d'octubre de 1393, Bernat Costa, capità del castell de Sant Salvador de Sant Pere de Roda pel comte Joan I d'Empúries, “confessa haver rebut del collector del dret de la lleuda de Cadaqués 266 sous per raó d'aquells 800 sous que cada any rebia de quatre en quatre mesos pel salari de la capitania del dit castell”. (23)

Aquestes dues interessants notícies ens donen a conèixer que els comtes d'Empúries cuidaven de la construcció i conservació del Moll

de Roses i que el capità del castell de Sant Salvador de Verdera, en cobrar amb diners de la lleuda de Cadaqués, fa creure que una de les seves principals missions era la de vigilar des del millor observatori de l'Empordà tot el moviment marítim i comunicar de seguida la presència de naus enemigues.

L'infant Pere, comte d'Empúries, després de moltes despeses, entre elles, edificar les tres bellíssimes naus de l'església de Santa Maria de Castelló i aconseguir que el Papa la convertís en catedral, tot restaurant l'antic bisbat emporità, es vegé obligat, l'any 1332, a vendre les naus de guerra que fins llavors tingueren els comtes d'Empúries al port de Roses. (24)

Daten del segle XIII els murs i torres quadrades del castell de Sant Salvadór de Verdera, les muralles i portes de bons carreus del poble de Cinc Claus, prop la platja d'Empúries, i es començà el palau comtal de Belcaire. (25)

Probablement el superà el de Castelló d'Empúries, junt a la muralla de la vila, però quedà totalment desfigurat quan en virtut del testament del comte Pere II, atorgat l'any 1401, passà, junt amb el seu jardí, a mans dels frares predicadors de la vila, els quals el convertiren en part del seu convent de Sant Domènec, fundat l'any 1317, precisament al costat del palau comtal. Aquest sofrí dues desfiguracions quan dels dos edificis els frares en feren un de sol ampliat, durant les reedificacions dels anys 1698 i 1742. (26)

Actualment aquest convent està destinat a escoles municipals i del palau dels comtes només en queden petits vestigis.

No exagera gens Pella i Forgas quan, fent l'evocació quelcom literària de la magnificència dels millors temps de la capital del comtat d'Empúries, escriu: "Villa fortalecida de grandes muros, dábanle entrada dos soberbios puentes, la dominaba grandísima iglesia gótica, y sobre todo una torre que recordaba las torres florentinas y pisanas o un palacio señorial, grande, vetusto (...). Entraban por los portales los que en grandísimas cestas y espuestas traían pescado del grao, los estanques y el golfo, los que de las salinas guiaban los carros cargados de sal, así mercaderes catalanes que llegaban en famosas mulas, como negociantes franceses que comparecían armados y montados, judíos de Perpiñán, Figueras y Gerona, con la caperuza con que se distinguían; todos mezclados con la turba de labriegos y pastores envueltos en la polvoreda que levantaban inquietos y ruidosos rebaños apartándose de las pesadas carretas tiradas por bueyes corpulentísimos.

Un muro desigual como obra que se hizo en varias épocas rodeaba la villa, con mayor solidez y grandeza desde el conde Hugo II, que durante su gobierno (1072 a 1101) empleó en la reparación grandes sumas; ésto como también los fosos se consideraban como propia del conde soberano (...)

Dos puentes góticos menores que el de Peralada, que fué el puente más soberbio del Ampurdán, se veían en los pasos de la Muga, en el camino de Figueras uno y en dirección al bajo Ampurdán otro (...).

Multitud diversa y ruidosa se agolpaba a la entrada de estos puentes en los días de martes y viernes en que se tenía el mercado; los de Castelló eran antiguos y famosos por las gentes que acudían guiadas por singulares privilegios que concedieron los condes de Ampurias o los reyes de Aragón; dado que, deudores, delincuentes, facinerosos, quedaban libres y seguros mientras la congregación del mercado se efectuaba; además de ser Castelló para muchos refugio aún en días ordinarios. Las ferias llevaron no menor renombre, sobre todo por los variados paños que se vendían, las cuales se celebraban durante la Cuaresma". (27)

I N O T E S

- 1 F. Montsalvatje. **Colección Diplomática del Condado de Besalú**. Vol. XIX. Girona, 1908, pp. 256-7.
Idem. **Los Condes de Ampurias Vindicados**, Olot, 1917, pp. 286-7.
- 2 Rafael Torrent. **La Sede Episcopal ampuritana y la cuna del condado de Ampurias**. Revista CANIGO. N.º 15. Figueres, maig 1955.
- 3 P. Negre Pastell. **Castelló de Ampurias, de villa rural a capital del condado de Ampurias**. Anales del Instituto de Estudios Gerundenses. Vol. XII. Girona, 1958, pp. 124 i 141.
- 4 F. Monsalvatje. Darrerà obra esm., pp. 285-9.
- 5 Rafael Torrent. **El Ampurdán en la conquista y civilización de Mallorca e Ibiza**. CANIGO. N.º 27. Figueres, Maig 1956.
- 6 P. Piferrer i J. M. Quadrado. **Islas Baleares**. España, sus monumentos y artes, su naturaleza e historia. Barcelona. 1888. APENDIX DOCUMENTAL. Doc. n.º 27, 596-99.
- 7 M. Golobardes Vila. **El monasterio de Santa María de Vilabertran**. Publicaciones de la Biblioteca del Palacio de Peralada. Barcelona. 1949, p. 35.
- 8 F. Monsalvatje. Ob. esm., pp. 103-4, 110 i 112-13.
- 9 F. Monsalvatje. Ob. esm., pp. 295-300.
- 10 F. Monsalvatje. Ob. esm., pp. 308-9.
P. Negre Pastell. Ob. esm., pp. 107-8.
- 10 bis J. Pella i Forgas. **Historia del Ampurdán**. Vol. II, p. 562.
- 11 Albert Compte Freixenet. **Castelló d'Empúries en els segles XVI, XVII i XVIII**. Anales del Instituto de Estudios Ampurdaneses. Figueres, 1963, p. 19.
- 12 F. Monsalvatje. Ob. esm., pp. 309-10.
- 13 Joseph de Taverner i de Ardena. **Historia de los condes de Empurias y de Peralada** (publicada per S. Sanpere i Miquel, **Revista de Ciencias Históricas**. Girona, 1881. Vol. II, p. 22.
P. Negre Pastell. Ob. esm., pp. 107-8.
- 14 Martín Almagro. **Las fuentes escritas referentes a Ampurias**. Barcelona, 1951, pp. 80-2.
- 15 J. Pella i Forgas. Ob. esm., p. 71.
- 16 P. Bosch Gimpera, J. Serra Ráfols i A. del Castillo. **EMPORION**. Barcelona, 1934. p. 33.
- 17 J. Pla. **Costa Brava**. Barcelona. 1941, p. 234.
- 18 Ròmul Sans. **El Ampurdán en el siglo XIX**. Barcelona. 1949, p. 71.
- 19 A. García Bellido. **España y los españoles hace dos mil años**. Madrid-Buenos Aires, p. 154
- 20 P. Negre Pastell. Ob. esm., pp. 127 i 131.
- 21 J. Pella i Forgas. Ob. esm., p. 516.
- 22 Juan sanz Roca. **La Ciudadela de Rosas**. Revista de Girona. N.º 31. Segon trimestre, 1965, pp. 54-62.
- 23 F. Mossalvatje. **Colección Diplomática del Condado de Besalú**. Vol XI. Olot, 1961, pp. 462-3. Notes contingudes en un manual que conté un extracte de 2.629 escriptures procedents de l'arxiu del monestir de Sant Pere de Roda, referents als comtes d'Empúries, a les cases religioses i a poblacions de l'esmentat comtat.
- 24 F. Monsalvatje. **Los condes de Ampurias vindicados**, p. 163.
- 25 J. Pella i Forgas. Ob. esm., pp. 537-8.
- 26 J. Pella i Forgas. Ob. esm., pp. 541-2.
F. Monsalvatje. Ob. esm., pp. 210 i 340-1.
- 27 J. Pella i Forgas. Ob. esm., pp. 530-6.

II

PERE III I SIBILLA DE FORTIÀ, DIRIGENTS D'UNA REVOLUCIÓ SOCIAL

En morir el darrer comte d'Empúries de la nissaga comtal, Ponç Huc V (1313-1322), de sobrenom Malgaudi, deixava com a únic fill a Ramon d'Empúries, Gran Prior de l'Ordre de l'Hospital de Jerusalem, a Catalunya. D'altra banda, el testament de Ponç Huc V disposava que, en el cas de morir sense successió llegítima, fos el seu hereu Huc de Cardona, besnét de Ponç Huc III.

En la qüestió d'herència que es va plantejar, va prendre-hi part força activa el rei Jaume II, amb la intenció de fer prevaldre la seva sobirania suprema sobre tots els comtats catalans. El monarca va defensar els drets d'Huc de Cardona i va oposar-se a les pretensions de l'ordre de l'Hospital, la qual es recolzava en el Papa, qui, en 1326, va legitimar dos fills naturals de Ramon d'Empúries, Huguet i Ramon, respectivament, però amb la condició expressa de que tal cosa no els donava pas cap dret a la successió.

Huc de Cardona (Huc VI d'Empúries) no va obtenir el comtat més que dos anys (1323-1325). En el darrer, va permutar-lo amb l'infant Pere, comte de Ribagorça, quart fill de Jaume II, per la baronia de Pego i les viles de Xalou i Laguart, en el regne de València. Com diu encertadament Sobrequés Vidal, si hom té en compte la desproporció entre els dos lots objecte de la permuta i la intervenció del rei en tot aquest afer, es pot arribar a la conclusió que el canvi havia estat convingut anticipadament entre Huc de Cardona i l'infant Pere, pressionat pel rei, per tal de vincular el comtat a la família reial.

Pere I d'Empúries (1325-1341) era el setè dels deu fills de Jaume II i Blanca d'Anjou, el matrimoni dels quals es celebrà al monestir de Santa Maria de Vilabertran. Nascut en 1305, era un jove de 20 anys quan esdevingué comte d'Empúries, però uns tres anys abans el seu pare ja l'havia fet comte de Ribagorça (amb 36 pobles dins el regne d'Aragó) i de Gandia, en el de València.

El comte Pere va permutar, en 1341, el comtat d'Empúries pel de Prades amb el seu germà Ramon Berenguer, qui, en 1364, renuncià el comtat en el seu fill Joan I, tot seguint l'exemple del seu germà

Pere, comte de Prades, prengué l'hàbit en el convent de predicadors de Barcelona. (1)

L'esmentada cessió del comtat fou feta després d'haver contret matrimoni el seu primogènit Joan, en el mateix any, amb Blanca, filla del rei de Sicília i germana de Leonor, reina d'Aragó, com a muller de Pere el Cerimoniós. (2)

Després d'aquestes noces, el comtat d'Empúries tingué bones relacions comercials amb Sicília.

El comte Joan I, fill de l'infant Ramon Berenguer i de la seva muller Maria Alvarez d'Exèrica, per bé que fou comte nominal d'Empúries fins a la seva mort, l'any 1399, realment deixà de ser-ho des del 8 de novembre de 1385, tal com veurem més endavant.

Fou un brillant personatge del seu temps, famós per la seva illustració i fastuositat. El seu epistolari amb els reis de França, Castella i Anglaterra, el duc de Borgonya o el comte d'Armagnac, palesa una remarcable elegància literària. Les seves compres de joies i vaixells, el caprici de fer-se edificar una habitació en el niu d'àligues de Sant Salvador de Verdura i les seves relacions d'home de món i de gran magnat, el converteixen en un ver pre-renaixentista. Fra Nicolau Eimeric, fill de Girona, capellà del papa Gregori XI i inquisidor general de tots els regnes de la Corona d'Aragó, li dedicà, des de la ciutat d'Avinyó, un dels seus tractats (1395). Al comte Joan correspon la glòria de l'acabament de la magnífica església de Santa Maria de Castelló, la qual volia convertir en catedral i seu episcopal, però novament, com uns quants anys abans, l'oposició de Girona, ciutat del rei, frustrà el seu anhel. (3)

En parlar del comte d'Empúries Joan I, cap dels seus biògrafs ha comentat un esdeveniment transcendental no solament en la història del comtat d'Empúries sinó també en la de Catalunya.

L'any 1370 succeí allò que el cronista Feliu anomena rompiment entre títols i cavallers. I això fou en realitat. Els comtes d'Urgell i d'Empúries, els vescomtes de Castellbó i Cardona i molts senyors eclesiàstics exercien jurisdicció criminal, mer i mixte imperi en els cavallers i "homes de paratge" i generosos que estaven en llurs terres, i encara mantes vegades els carregaven amb algun impost.

Davant d'aquests abusos, el rei Pere III va creure que també eren en perjudici de la jurisdicció reial. Per això va permetre i protegir celebrar a Barcelona una assemblea de cavallers i homes de paratge especialment convocats per a tractar d'aquest afer. En aquesta reunió es prengué l'acord conegut amb el nom de *Convivença dels cavallers*

de Catalunya, en el qual quedava sentat com a principi de que, a qualsevol part de Catalunya on ells estiguessin, eren súbdits del rei i estaven sota la seva competència, assenyaladament en causes criminals, i no havien pas de cap manera reconèixer l'autoritat dels grans barons, per estar exemptes de llur jurisdicció. Els molts cavallers reunits es comprometeren a sostenir l'acord, i es juramentaren per a defensar llurs drets contra els comtes d'Urgell, d'Empúries i d'altres senyors feudals, nomenant-se quatre capdavanters, amb el nom de *regidors*. Foren elegits Pere d'Avinyó, Alemany d'Orriols, Guillem de Palafox i Ramon d'Uluja.

Contra aquests acords, els grans barons reaccionaren fent una crida a les armes a llurs vassalls, per tal de sotmetre als juramentats rebels. Però el rei intervingué a favor d'aquests darrers. Per mediació del seu confessor Pere Coma i de Francesc Çagarriga adreçà un missatge als comtes i vescomtes reunits a Martorell, en el qual els requeria i menava deixar córrer llurs pretensions. Els requerits, els quals estaven amb llurs mesnades en peu de guerra a les ribes del Noya, contestaren que les imposicions per ells fetes als cavallers i homes de paratge no eren pas en perjudici de la preeminència reial ni del bé comú, car si les exercien i cobraven era per justa causa, fent allò que llurs avantpassats feien.

Després de molts missatges, respostes i negociacions, els grans barons s'avingueren a pactar, en comprendre que no podien pas lluitar contra la voluntat i les forces del rei unides a les dels *cavallers de la "convinença"*. Ambdues parts litigants es reuniren al poble de Sant Joan Despí, proper a Barcelona, on pactaren amb Jaume Desfar, canceller del rei, i Ramon de Vilanova, el seu cambrer. Els comtes i vescomtes cediren llurs drets referents a les imposicions, amb la promesa de no imposar-les ni exigir-les. Referent a la jurisdicció reial, acordaren nomenar persones idònies que la definissin.

Per raó d'aquestes i d'altres qüestions, el monarca convocà la celebració de Corts a Tarragona, en les quals es tractà extensament l'afer per ambdues parts. S'acordà que el rei, junt amb dues persones que ell designaria, una, en representació dels magnats, i una altra, pels cavallers, decidirien el litigi plantejat. Com a representant dels primers, fou designat el vescomte de Cardona, i dels segons, el d'Illa, però no poqueren aquests dos posar-se d'acord, i l'afer quedà com abans. Més tard, fou resolt que s'establís entre ambdues parts una treva de dos anys, perquè durant aquest temps fos viable una solució del conflicte. (4)

El comte d'Empúries Joan I, vidu de Blanca de Sicília, el 10 de febrer de 1373 va contraure nou matrimoni amb la infanta Joana, filla de Pere el Cerimoniós, celebrant-se les noces a Barcelona amb molta fastuositat i grans festes.

Malgrat convertir-se amb el gendre del monarca, a més de cosí germà i cunyat (Blanca de Sicília era germana de la reina Elionor, muller de Pere III), l'any 1381 s'inicia una lluita aferrissada amb el rei.

Bernat Alemany d'Orriols, petit senyor del comtat d'Empúries, però qui era o havia estat, ell o el seu pare, onze anys abans, un dels quatre *regidors* de la *Convivença dels cavallers de Catalunya*, negà al comte d'Empúries preteses obligacions feudals pel castell de Foixà. Pere III va intervenir en ajuda de Bernat Alemany i obligà al comte a acceptar una treva humiliant en el seu castell de Belcaire.

D'altra banda, Bernat Alemany d'Orriols era parent de la novella reina, Sibilla de Fortià, qui probablement influí en que les forces reials intervinguessin en la lluita a favor d'ell. (5)

La reina empordanesa havia nascut a la vila de Fortià, del comtat d'Empúries, la qual, en el segle XIV, es presentava amb la seva fortificació, amb la seva església, amb els seus aglomerats de cases i era habitada per persones de la petita noblesa, dedicada a les armes, i per vassalls i serfs, dedicats a l'agricultura i a les feines de pastor. Segons Botet i Sisó, l'aiguat de l'any 1421 enderrocà totalment el poble de Fortià. (5) Probablement serà per aquesta causa que no quedin vestigis del castell, palau o fòrcia de Berenguer de Fortià, pare de Sibilla, la futura reina. Només en roman el record. La tradició indica com casa de Sibilla una mansió, la qual és, però, del sis-cents. A l'interior, algunes restes de mur que afloren del terra, recorden un edifici més antic, potser fent vàlida la tradició.

Mentre era conegut el llinatge patern de Sibilla de Fortià, el matern restava en la penombra. No és que fos desconegut el nom de la seva mare, la qual estigué sempre al costat de madona Sibilla durant el seu regnat, des del 1377 fins el 1388. Presidia les dones i donzelles que formaven la cort de la reina. Però és nomenada pel cognom del seu difunt marit, Berenguer de Fortià, és a dir, "Madona Francescha de Fortià", o bé, altres ocasions, "Madona Fortiana". Només una vegada, en una relació dels membres que formaven la cort de la reina, l'any 1377, se fa esment en primer lloc, com presidint-la, a "Madona Francescha Vilamarí" (7), qui, per una altra llista i pel context general de l'obra de referència (8), sabem era la mare de la reina. Així hom dedueix que madona Francesca Vilamarí i madona Francesca de Fortià

eren una mateixa persona, encara que de çó no se n'adonés el propi biògraf de la reina empordanesa, Josep Maria Roca, car no diu res sobre el particular, puix que es refereix a la mare de la reina sense emprar mai el cognom Vilamarí, així com en l'Índex Onomàstic figuren madona Francesca de Fortià i Francesca Vilamarí com dues persones distintes.

Però que eren una sola persona no solament es dedueix per la raó que acabem d'exposar, sinó també per l'atent examen de tots els altres parents de la reina, nomenats Vilamarí, que s'esmenten.

Asbert de Vilamarí, cosí de la reina, mercès a ella, ostentà successivament els càrrecs de Rector d'Inca, canonge de la Seu d'Urgell, canonge i pavorde de Girona i canonge sagristà a la seu de Lleida (9). Podria ser el mateix Asbert de Vilamarí esmentat pel rei Joan II, quan escriví, l'11 de novembre de 1461, a la seva muller Juana Enriquez les dificultats que hi ha per atendre la seva petició per a que s'atorgui la Capellania d'Amposta a Fr. Asbert de Vilamarí, malgrat haver-se proveït en Rodes per la seva "antiguitat e ancianidat", doncs convé millor al servei de la Corona Fr. Huc de Rocabertí (10).

Al costat de la reina Sibilla hi havien Bernat Ramon de Vilamarí, Berengueró de Vilamarí i Ramon de Vilamarí. (11)

Quan la reina, davant la temença de la imminent mort del seu marit, fugí de Barcelona, el 30 de setembre de 1387, l'acompanyaven, amb la seva mare i el seu germà Bernat de Fortià, entre d'altres persones, Bernat Ramon de Vilamarí i el seu germà Botafoch. (12)

De l'estudi de l'esmentada obra, molt notable, de Josep M.ª Roca, es desprèn una important deducció: l'oncle de la reina, Fra Ramon de Palau, Comanador de l'Ordre de l'Hospital a Avinyó i Castelló d'Empúries, era membre dels Vilamarí de Palau-saverdera, a la que també pertanyia la seva germana madona Francesca, mare de la reina. (13)

Pere el Cerimoniós, el 21 de juny de 1383, donava ordres per a que es facilités la millor fusta a la mare de la reina, necessària per a construir el seu castell de La Garriga de Roses, enviada per mar a aquest port (14). Més tard, li condeix tots i cada un dels homes del Castell o lloc de La Garriga de Roses, en el comtat d'Empúries, i els seus termes, habitants i futurs pobladors. El rei, a precís de la seva muller, li donà, tantmateix, a perpetuïtat per ella i els seus, una vinya situada en el terme de Palau-saverdera, així com una altra vinya en el terme del castell de La Garriga de Roses. (15)

Del matrimoni de Berenguer de Fortià amb Francesca de Vilamarí havien nascut tres fills: Marquesa, Bernat i Sibilla. Marquesa va esposar Berenguer Barutell, un donzell, i va tenir quatre fills: Berenguer, Bernat, Francesca i Pere. Sibilla va maridar, el 1371, amb un noble, Artal de Foces, qui, ja entrat en la cinquantena, era vidu d'Esclaramonda, filla de Sanç, germà il·legítim de Jaume III de Mallorca, i de Laura Ferrer, corresponent a una família de cavallers del Rosselló. Artal, com altres membres de la seva família, havia entrat al servei del rei Pere III, a qui havia acompanyat en diverses campanyes, car havia estat armat cavaller, pel sobirà, a Peguera, el 1343.

Amb l'esmentat matrimoni Sibilla de Fortià resideix a Barcelona, entra a formar part d'una família rica i estimada pel monarca. Sibilla, d'una extraordinària beutat, era força més jove que el marit. Des de la modesta vila de Fortià passa a formar part de la vila dels cortesans. En clar contrast amb la lletjor d'Elionor de Sicília, la tercera muller del sobirà, dita la Reina Grossa, el rei n'havia de restar colpit.

Quan, el 1375, Elionor va morir, Sibilla de Fortià era vídua d'Artal, i el monarca, que llavors tenia cinquanta-sis anys, va fer-la la seva concubina. L'acte del sobirà no preocupava als fills del rei, Joan i Martí, nats del matrimoni amb Elionor de Sicília; per Joan, casat amb Mata d'Armanyac, més aviat la unió del pare amb Sibilla representava un mitjà per evitar noves núpcies, les quals podrien ser damnoses a l'Estat. Per tant, ell es complavia de l'elecció de Sibilla per concubina del pare, i des de Girona, on es trobava, va influir per a que el rei s'hi sentís ben lligat i no pensés en un quart matrimoni.

Sibilla, que no havia tingut fills del seu casament amb Artal, dividia el seu temps entre el palau de Pere III i la seva casa de Barcelona. Formaven el seu seguici, dotat d'una bona pensió, la mare, Francesca, vídua ja aleshores, un seu parent, Joan Barutell, i diverses persones gairebé totes procedents de l'Empordà. S'hi comptaven: Pere de Vallgornera, els dos cavallers Simó de Fornells i Bernat de Foix, algunes dames de companyia, Francesca de Serra, Blanca de Castanys, Ponceta de Ferrera, i la muller de Bernat, Blanca de Foix, amb les respectives cambreres. Disposava Sibilla de dues donzelles, Marquesa i Francina, i d'una cambrera personal, Constança d'Antilló.

El gener del 1377, Sibilla duia al món una nena, Isabel. Després d'aquest naixement, el rei disposà que Sibilla deixés la seva casa i s'establís a la règia. L'onze d'Octubre del mateix any, a Barcelona tingueren lloc les noces de Sibilla amb el sobirà. La cerimònia va efectuar-se sense gran solemnitat. La tolerància que Joan, el fill gran

del rei, absent de la boda, havia demostrat envers Sibilla, es transformava en odi, i tant ell com la muller —Mata d'Armanyac, qui, en l'agost i el setembre, s'havien dirigit a l'amant del sobirà per obtenir alguns favors—, s'allunyaven de la cort. S'allunyava de la novella reina també una part de l'alta noblesa i s'obria una lluita que havia de portar continu malestar al si de la família reial i entre el monarca i els nobles dels casals més importants. L'actitud hostil d'aquests, afavoria, mentrestant, l'ingrés, a la cort, de la petita noblesa, sobretot de l'empordanesa, protegida per Sibilla. (16)

Malgrat la conducta adversa de l'infant Joan i de les seves respectives mullers, Mata d'Armanyac i Violant de Bar, especialment la darrera, la reina Sibilla va actuar amb molta prudència i tacte, fins a servir de mediadora en l'aferrissada lluita entre el rei i el seu primogènit. Fou una dona de talent natural, de caràcter alegre i bondadós.

Si Sibilla proporcionà riqueses i honors a tots els seus familiars, també fou generosa per temperament amb tothom. Sota la seva influència, àdhuc el sobirà, molt avar, arribà a tenir actes de desprendiment. També el seu caràcter violent i colèric fou quelcom domenyat per la seva muller, qui tenia per norma no procedir "scaldadament sinó madurament". En veritat, la reina empordanesa no era pas cap dona vulgar.

El 30 de gener de 1381, tingué lloc a Saragossa, la solemne coronació de la muller del rei, cerimònia que no gaudiren les tres anteriors esposes de Pere III. Fou la pública consagració del gran ascendent de la reina empordanesa sobre el seu marit i de l'acendrat amor que aquest li professava, doncs oblidant la seva avarícia la sadollà de regals, a més del lliurament de la riquíssima corona.

En el mateix dia de la coronació fou armat cavaller, pel mateix rei, Berenguer de Barutell, cosí de la reina.

Un any després, Bernat de Fortià, germà de madona Sibilla, és nomenat camarlenc del rei, qui, a més, li fa un préstec de 5.500 florins d'or.

La pau establerta l'any 1381 entre el monarca i el comte d'Empúries, durà poc temps, doncs el bellicós comte, l'any 1384, renovà la lluita contra el senyor de Foixà, Bernat Alemany d'Orriols, per exigir-li de nou el reconeixement dels seus drets feudals.

Davant d'aquest fet, Francesc de Santcliment, del Consell Reial, amb ordres de l'Assemblea de les Corts reunides a Tamarit, anà a l'Empordà per a requerir al comte Joan que complís la pau concertada,

però aquest replicà que no entenia faltar a la treva, sinó fer una execució de justícia.

Donat que el comte d'Empúries, en plena rebel·lió, posava setge per terra i mar a Torroella de Montgrí, vila reial, sortí el sobirà en persona, acompanyat de la seva muller Sibilla, cap a l'Empordà, arribant a Figueres el dia 28 d'octubre.

El monarca, gelós dels procediments legals, en primer lloc, cità al comte Joan per a que compareixés davant judici. En lloc de compareixer, contestà negant la sobirania al tron i àdhuc la legitimitat del rei. Ja abans, havia enviat un missatger a França per a tractar aliances amb el duc de Berri, d'Armanyac, el senyor d'Andorra, el pontífex d'Avinyó, Climent VII, i d'altres enemics de Pere el Cerimoniós, per tal de lluitar contra ell tots junts.

Sense arribar aquests reforços, les tropes reials s'apoderaren en pocs dies d'El Far, Vilanova de la Muga i Sant Climent.

En aquests moments d'ansietat, la muller del comte d'Empúries, donya Joana, moguda pel seu amor conjugal, intentà servir de medidora entre el seu marit i el seu pare, qui, com Sibilla, anava i venia de Figueres a Peralada, no sens perill, doncs, en aquesta darrera vila s'allotjaven en el palau dels Rocabertí, situat fora muralla.

L'entrevista de Figueres, celebrada el novembre de 1384, no arreglà res, al contrari, destruï tota esperança d'arrenjament amb un desastre inesperat. Pere III, en veure a la seva filla defensar amb calor al seu marit, s'indignà i li donà una bofetada davant de tota la cort. La dissortada infanta morí de pena al cap de pocs dies.

En morir la seva muller, s'atribuiren al comte paraules d'exasperació, jurant fer envair Catalunya de francesos i proclamar-se amb la seva ajuda rei. Però la veritat és que ja força abans havia recorregut a les armes estrangeres i negat al seu sobirà la legitimitat.

Sobre la mort de la referida infanta, Sobrequés Vidal manifesta que havia d'estar malalta o potser heretà del pare el temperament collèric, propicis als cops de sang.

Hom creu més encertada la primera opinió, la d'estar malalta, doncs és significatiu que hagués atorgat testament uns mesos abans, el 12 d'agost de 1384.

Les forces estrangeres amb tanta ansietat esperades pel comte emporità arribaren a Castelló d'Empúries a la vigília de Nadal d'aquell any. En saber el rei aquestes noves, junt amb Sibilla i les seves donzelles, fugiren precipitadament de Figueres per anar cap a Besalú, on convocà hosts, el 4 i 5 de gener de 1385.

El comte d'Empúries va rebre amb grans afalacs els 200 bacinets i 300 pillards comandats per un aventurer nomenat Bità. Segons allò convingut, els hi lliurà les fortaleses de Verges, La Tallada, Bellcaire i Sant Martí d'Empúries.

Procedents de Besalú, Pere III, amb a seva cort i homes d'armes, arribaren a Girona, el 15 de febrer. Allà convocà una Assemblea, celebrada en el palau del bisbe, el 5 de maig.

Ja en el març de l'any passat, començà la reacció favorable al rei. Uns mil cinc-cents homes al servei del comte d'Empúries foren vençuts pel príncep hereu, qui es posà al costat del seu pare, en comprendre que per la seva feblesa i complicitat amb el comte Joan, perillava el tron.

El primogènit, pel seu esmentat triomf i potser encara més pel significat que aquest tenia de lleialtat al rei, fou rebut triomfalment a Figueres, amb grans demostracions d'alegria.

Palesa el seu ànim vacillant, el va intent de mediar entre el seu pare i el comte d'Empúries. Per rebutjar el monarca els intents de mediació, es posà de nou contra aquest el primogènit, i de manera insensata li escrigué una lletra, el 10 de maig, en to irònic i irreverent, la qual Pere III prengué a gran afront. Per tal causa, destituí a l'infant del seu càrrec de Governador General de Catalunya, reservat als hereus de la Corona, qui fou substituït per Bernat de Fortià, germà de la reina.

Aquest succés, per la seva pregona significació i resultats, no ha estat comentat com és degut, doncs, al meu entendre, pot considerar-se un fet transcendental de la història pàtria.

A partir d'aleshores, s'aferma el partit de la petita noblesa, acabdillada per Bernat de Fortià, en pugna amb el de l'alta noblesa, de la qual n'és un genuí representant el comte d'Empúries, qui té al seu costat el príncep hereu per convicció i per influència de la seva muller Violant de Bar.

Llavors comença a triomfar la veritable revolució social empresa per les persones dites generoses i homes de paratge, és a dir, els propietaris de mitjans i petits senyorius, els quals havien prestat serveis a les armes reials, i els qui, l'any 1410, demanaren davant del Parlament Català el dret de formar braç o estament, amb representants propis, separat de l'alta noblesa, a les Corts Catalanes.

Són els Alemany, els Fortià, els Barutell, els Palau, els Vilamarí, els Descatllar, els Pontós, els Sagarriga, petits senyors empordanesos, parents o no de la reina Sibilla, els primers que s'alçaren contra els

drets feudals que limitaven la seva llibertat, protegits per Pere el Cerimoniós, el mateix que recolzarà, el 1386, la democratització del Consistori municipal barceloní, reclamada per la burgesia, la qual aconsegueix que dos mercaders i dos artesans, junt amb dos patricis de la noblesa, governin la ciutat.

En els propers regnats veurem com enlairats càrrecs, fins llavors reservats als grans nobles, són ocupats per la noblesa inferior. Diverses generacions dels Vilamarí són almiralls majors de la Corona. Uns Sagarriga, Descatllar i Pontós són governadors de Catalunya, Rosselló i Sicília. Un Pere de Sagarriga és arquebisbe de Tarragona, President de les Corts Catalanes i un dels compromisaris de la famosa Sentència de Casp, que els historiadors de la primitiva escola catalana no saberen comprendre que allà també es dilucidava una qüestió social. El comte d'Urgell, màxima encarnació del feudalisme, era un pèssim candidat al tron per a les "persones generoses i homes de paratge", llavors força influents a Catalunya.

El rei, acompanyat de la seva muller, estava a Figueres, en el mes de juny de 1385, per a dirigir personalment la lluita contra les forces del comte d'Empúries.

Els capitans estrangers al servei de l'esmentat comte feren saber al monarca, qui estava a Vilanova de la Muga, el 23 d'aquell mes, que si els hi donava via lluire, tornarien a França, demanda que naturalment fou atesa.

Pere III, amb la muller, va romandre a Figueres durant els mesos de juliol i agost, la major part del temps malalt, domiciliat segurament a la *Posada de Senyor Rey*.

El monarca, des de Figueres, el 24 d'agost, escriu al sobirà de Castella, el seu gendre, pregant-li afavoreixi la boda de la seva germana Isabel amb Bernat de Fortià, germà de la reina donya Sibilla.

També aquesta, el dia següent, datada a Figueres, dirigeix una lletra al rei de Castella, interessant allò mateix que l'anterior.

En el mateix dia, el monarca confirma i ratifica, en la seva vila reial, el nomenament d'albacea testamentari a favor de Guillem Aguiló, abat del monestir de Poblet.

El rei lega, en el mateix codicil, atorgat davant el notari Bartomeu Sirvent, a la seva filla Isabel la corona que serví per a la coronació de la seva mare, donya Sibilla, junt amb dos llits amb panyos d'or, així com encarrega al seu hereu, l'infant Joan, que compleixi allò dispost en el testament atorgat a Barcelona, el 17 d'agost de 1379.

Detall de l'escultura tombal representant la reina Sibilla.

L'infant Joan, qui estava amb la seva família en el castell de Castellfullit de la Roca, en veure que el seu pare semblava estar a les portes de la mort, aconsellà al comte d'Empúries que deixés córrer portar de nou gent estrangera, doncs probablement el rei moriria. Però el pronòstic quedà frustrat, car el monarca curà prompte. (17)

El rei posà setge a la vila de Castelló i el comte hagué de fugir amb una galera, salpant de Roses per anar a Avinyó, on estava la cort del Papa.

El Consell de Castelló es presentà a Girona, on estava Pere III i la seva muller Sibilla, i li feren lliurament d'un memorial, perquè el sobirà els hi fes la gràcia de ratificar-los els privilegis que tenien concertats, cosa a la qual accedí el monarca el mateix dia de la capitulació, el 8 de novembre de 1385, quedant incorporat el comtat d'Empúries a la Corona. (18)

Pella i Forgas i tots els historiadors que l'han seguit, donen ben poca importància a l'esmentada incorporació, la qual presenten com a cosa de breu temps, sense cap transcendència, i no esmenten la introducció al comtat d'Empúries dels Usatges, Constitucions de Catalunya i d'altra legislació exclusiva dels comtats reials, fins més tard, en temps del rei Martí. Tot seguit veurem que no fou pas així.

II NOTES

- 1 F. Monsalvatje. Los condes de Ampurias vindicados. Olot, 1917, pp. 176-193.
S. Sobrequés Vidal. Els barons de Catalunya. Editorial Teide. Barcelona, 1957.
pp. 93-95 i 142-45.
- 2 F. Monsalvatje. Obra esmentada, pp. 193 i 195.
- 3 F. Mossalvatje. Obra esmentada. pp. 194-5.
S. Sobrequés. Obra esmentada, p. 145.
- 4 Víctor Balaguer. Historia de Cataluña. Vol. V. Barcelona, 1886, pp. 213-216.
- 5 F. Monsalvatje. Obra esmentada, pp. 196-200.
S. Sobrequés. Obra esmentada, p. 146.
- 6 J. Botet i Sisó. GIRONA. Geografía General de Catalunya. Barcelona, s.s., p. 487.
- 7 J. M. Roca. La reina empordanesa. Primera biografía continguda en l'obra SOBIRANES DE CATALUNYA. Fundació Concepció Ravell. Barcelona. 1928, p. 27.
Rafael Torrent Orri. El Almirante Bernardo de Vilamarí I. Revista de Gerona. Quart trimestre del 1958. N.º 5.
Alberto Bóscolo. La reina Sibilla de Fortià. Rafael Dalmau. Editor. Barcelona, 1971, pp. 16 i 30. Agraïm cordialment al professor italià Alberto Bóscolo el reconeixement que ha fet en les seves notes bibliogràfiques d'haver hom posat en clar el llinatge matern de Sibilla de Fortià. Veg's també les pp. 76, 78 s 145.
- 8 J. M. Roca. Obra esmentada, p. 28.
Rafael Torrent. Treball esmentat. p. 39.
- 9 J. M. Roca. Obra esmentada, pp. 95-6 i 179.
Rafael Torrent. Treball esmentat, p. 39.
- 10 Núria Coll Julià. D.ª Juana Enriquez. C. S. I. C. Vol. I. Madrid, 1953, p. 151.
Rafael Torrent. Treball esmentat, p. 40.
- 11 J. M. Roca. Obra esmentada, pp. 27-28.
Rafael Torrent. Treball esmentat, p. 40.
- 12 Llorenç Riber. Sibilla de Fortià. Ediciones y Publicaciones Españolas. S. A. Madrid, 1944, p. 49.
Rafael Torrent. Treball esmentat, p. 40.
- 13 J. M. Roca. Obra esmentada, pp. 80, 88-90, 96, 181-2.
Rafael Torrent. Treball esmentat. p. 40.
- 14 J. M. Roca. Obra esmentada, p. 187.
Rafael Torrent. Treball esmentat, p. 40.
- 15 J. M. Roca. Obra esmentada, p. 95.
Rafael Torrent. Treball esmentat. p. 40.
- 16 Alberto Bóscolo. Obra esmentada, pp. 17-27.
- 17 Rafael Torrent Orri. Figueras, villa real. Anales del Instituto de Estudios Ampurdaneses. Figueras, 1966-1967, pp. 54-61.
- 18 F. Monsalvatje. Obra esmentada, pp. 205-6.
F. Monsalvatje. Colección Diplomática del condado de Besalú. Vol. XII. Olot, 1902, p. 545.

III

LA LLOTJA DE CASTELLÓ D'EMPÚRIES

Per refermar els llaços d'unió entre el rei Pere III i la població del comtat d'Empúries, probablement amb la poderosa influència de la reina Sibilla de Fortià i del seu germà Bernat, Governador General de Catalunya, pocs mesos després, el monarca, des de Barcelona, atorgava a la vila de Castelló el privilegi de Consolat de Mar.

La Llotja de Castelló d'Empúries data del 5 de març del 1386, en la que l'esmentat rei concedeix a la vila el privilegi de no pagar lleuda, imperiatge i passatge en tots els estats de la Corona d'Aragó i tenir Consolat de Mar i elegir i nomenar cònsols de dit consolat de la mateixa manera i forma que es verificava en el Consolat de Mar de la ciutat de Girona. (...“quod villa predicta possitio habere regere et tenere imposterum consulatum et facere eligere constiture et ordinare anno quolibet consules mari villa prefacte eis modo et forma sub quibus habet regit tenet facit eligit constituat et ordinat civitatis gerundensis”). (1)

(Vegi's l'adjunta il·lustració de la xero-còpia de l'esmentat privilegi).

Aquest privilegi fou concedit uns cinc mesos després de la concessió del Consolat de Mar a Girona.

Per diverses vicissituds fora del nostre tema, el comtat d'Empúries tornarà a recobrar una precària independència, però, en morir el comte Pere II sense successió llegítima, a les darreries de l'any 1401, el rei Martí, el 2 de gener del 1402, incorporà a la Corona el comtat d'Empúries, en virtut de la clàusula de reversió continguda en l'escriptura de l'any 1324, atorgada per Jaume II, en donar el comtat a l'infant Pere I.

Per això, Martí l'Humà pogué confirmar, l'onze de febrer del 1402, el privilegi que Pere III havia concedit a la vila de Castelló de tenir Consolat de Mar, essent aquesta confirmació la que ens dona a conèixer el primer privilegi.

El rei Martí, amb la mateixa data, també concedí a la universitat de Castelló el privilegi d'elegir i nomenar 80 persones per a formar el Consell general. (2)

També comprenia al Consolat de Mar de Castelló d'Empúries la provisió que el mateix rei feu, el 20 de desembre del mateix any, a favor de les Universitats de Mercaders de les llotges de Barcelona, Perpinyà, Girona i Sant Feliu, perquè destinin només per les necessitats de llurs instituts les rendes de l'imperiatge fins llavors embargades per les atencions de la guerra de Serdenya. (3)

També com els de Barcelona i Girona, els mercaders de Castelló, pel febrer de 1402, obtingueren el privilegi d'exenció de drets de duana en els ports d'Alguer i Càller a Serdenya.

El rei Martí ordenà, l'any 1405, la destrucció d'algunes fàbriques de *tins y tiradors de drap* en el comtat d'Empúries perquè no tenien venedors de robes ni els hi donaven aquella *cisa forma e color* que tenien les de Castelló, robes que per la seva admirable bonesa es venien arreu del món (tenien *spatzament en diverses parts del món*). (4)

A les Corts de Barcelona del 1422 es va reunir una junta especial a la qual foren convocats els còsols dels paraires, teixidors i tintorers i altres persones expertes, no solament d'aquests oficis, sinó comerciants de les ciutats de Barcelona, Girona, Tortosa, Perpinyà i d'altres localitats. Entre aquestes és de suposar que hi figurava Castelló d'Empúries, al tenir Llotja i ser les indústries de teixit i d'adoberies o blanqueries força importants a la vila, a les quals havien d'afectar les redactades ordinacions generals, distribuïdes en norantaset articles. (5)

Al Museu Diocesà de Girona es conserven dos plafons del magnífic retaule pintat de Sant Miquel, obra del segle XV, procedent de l'església parroquial de Castelló d'Empúries, d'autor desconegut, considerat pel professor nord-americà Chandler Rathfon Post el més important retaule d'un grup de semblants característiques, pel qual motiu a tots ells els considera obra de "El Mestre de Castelló d'Empúries", retaule que també ha estudiat molt detingudament Joan Subias Galter en un important treball, i que fou restaurat per un altre figuerenc, Joan Sutrà.

El plafó central de l'esmentat retaule, d'un gòtic florit, propi de les darreries del segle XV, està dedicat a Sant Miquel i al cos de Moisès, amb diversos personatges amb aspectes de mercaders i darrera d'ells hi figura un paisatge amb un castell i una catedral, amb un port davant i un vaixells a les seves aigües. És de creure que aquest retaule fou encarregat per un gremi relacionat amb a Llotja de Castelló d'Empúries, de semblant manera al cas del retaule de la capella de Santa Maria i Sant Miquel de la Llotja de Girona.

Els dos plafons esmentats procedeixen de la capella més gran de l'església catedralícia de Castelló d'Empúries, la primera de l'ala esquerra, la qual és de planta rectangular i té quatre ogives reunides a la corresponent clau de volta.

Palesa la gran estima en que fou tingut l'altar de Sant Miquel el fet que arribà a tenir vuit beneficis diferents, un d'ells instituit per Pere Caragol, l'escut del qual, indicat per la lletra P i un cargol, està gravat en una de les estàtues dels apòstols de la façana principal de l'església de Santa Maria, com també hi figuren els escuts de Pere Moles (una roda de molí gravada a l'escut en el basament de l'estàtua de Sant Pere) i de Nicolau Torró (una torre entre dues flors de lis i el seu nom en llatí i amb lletra gòtica).

El mercader de Castelló Francesc Gorin, l'any 1387, fundà un benefici a la capella dedicada a Sant Cristòfor. (6)

En el primer volum recentment publicat del *Dietari de Jeroni Pujades*, aquest famós historiador explica que el dia 2 de novembre de 1604, a la vila de Castelló d'Empúries, com assessor ordinari de donya Joana d'Aragó, duquessa de Cardona i comtessa d'Empúries, davant del procurador general del comtat i comissari general en absència de l'esmentada senyora, feu el jurament d'acceptació en la forma acostumada a "la casa de la Lotja en mà y poder del cònsol en cap Narcís Pau, en medicina doctor, acompanyant-me a dit jurament Benet de Pons, governador; Francesc Sunyer, veguer; micer Ermenter Sunyer, advocat fiscal del dit comtat; don Miquel de Homs, senyor de Sant Jordi, y molts parents i amichs de la vila de Figueres que vingueren a honrrar-me. Y fet lo dit jurament aní a la cort de la Audiència a pendrer possessió feta per lo rey nostre senyor de la persona de micer Francesch Mijavilla, en jutge de Cort y del real Consell. Foren registrats los privilegis en los llibres del consolat". (...)

"Dimarts a 14 (desembre 1604). En Castelló de Empúries se pensà seguit un avalot com lo de Barcelona per los blats, per què tractant lo Consell de la Vila de fer botiga y firmar syndicat per manllevar per comprar blat, y volent que T. Llorens venés lo blat que tenia a la vila, digué que primer lo cremaria. Pensaren-lo apunyalar y, si de ventura no s'asserta passar per davant la Lotja lo governador, succehia un escàndol. Y aquella nit donà supplicatio al governador y ell juntà lo Consell y alli *facto verbo* fou per mi provehit que en dita vila y ballia si fes manifest y se tatxàs o aforàs a 44 sous la cortera.

Dimecres a 15 feu assistència als cònsols de Castelló per la vila a fer lo manifest. Y en tota la vila no's trobaren sinó mil doscentas corderas de blat.

Item dit dia a petició dels cònsols de Castelló fou manat al veguer anàs ab lo syndich de la Vila a fer manifest per lo comtat, y manant que ningú venés blat que no hagués tinguda plaça per un dia natural o dada fadiga als dits cònsols.

Dijous a 16 feu assistència al manifest dels cortals y no arribà a fer compliment a dos mil corderas juntat amb lo de la Vila". (7)

La darrera notícia que tenim del Consolat de Mar a Castelló d'Empúries és la de que aquesta institució encara exercia les seves funcions a començaments del segle XVIII. El Llibre d'actes del Consell de la Universitat de la vila dels anys 1695 a 1715 fa referència a "la qüestió del consolat de mar sobre cert deute de D. Pont". Els cònsols de mar actuen contra Pere Pujol, de Figueres. (8)

La institució del Consolat de Mar perdurà a Castelló d'Empúries, igualment que a les altres viles i ciutats que la tenien establerta, fins el decret de Nova Planta amb el qual Felip V, l'any 1716, ofegà les llibertats i les institucions econòmiques, jurídiques i culturals de Catalunya.

Als segles XIV i XV la vila de Castelló estava regida per un baile i quatre cònsols, dos d'ells mercaders, assistits pel Consell de prohoms. (9)

Llavors la puixança econòmica de Castelló feu possible que la vila, especialment pels seus mercaders, pogués fer alçar dues magnífiques llotges, la de la Plaça Major o dels Homes, estatge de la institució del Consolat de Mar i a l'ensems Casa del Consell, i la llotja pública de contractació de la placeta del campanar de Santa Maria, ambdues construïdes a les darreries del segle XIV o començaments del XV.

La de la plaça dels Homes s'edificà al mateix lloc on abans hi havia l'antiga Casa del Consell, de la qual se'n conserva encara una columna i dues arcades romàniques, de les quals només queden a la vista la part superior, uns dos pams, car la resta queda amagada sota el sòl de la planta baixa de la nova llotja construïda.

Gràcies a l'amabilitat de l'alcalde de la vila, Joan Casadevall, i del conseller Salleras, l'autor d'aquestes ratlles, acompanyat del bon amic Compte, vice-president de l'Institut d'Estudis Empordanesos, baixàrem tots quatre, després d'alçar una pesanta lloçana de pedra, a la galeria soterrània des d'on poguérem veure la columna quadrada

La Llotja i Casa del Consell de Castelló d'Empúries.

i la resta de les dues arcades amagades, així com un pou a l'extrem dret de l'esmentat soterrani.

L'Ajuntament emprengué l'incertada obra de fer que l'edifici recobrés la seva primitiva estructura, dins d'allò possible, com l'esmentada planta baixa, tenint l'agradable sorpresa de descobrir una majestuosa nau amb volta apuntada de quatre ogives i amb una galeria d'esbells finestrals gòtics, amb pilars de dobles columnes ornades d'esculturals capitells, bellíssim complement de la façana amb porta dovellada i a cada costat un finestral del mateix estil.

De tota manera, manca completar la labor iniciada, convé posar al descobert la columna i la major part de les dues arcades romàniques soterrades i fer també accessible la vista del pou, mitjançant uns escalons de baixada i una barana protectora. I cal deixar ben visible tota la galeria dels finestrals gòtics, doncs resulta que antigament donava a un carrer que va desaparèixer en construir-hi una casa, fet que motivà l'aparedament de l'esmentada galeria, de la qual només resta visible actualment la part mitgera de la Casa de la Vila, mentre l'altra meitat encara continua aparedada.

De quedar ben visible tota la galeria gòtica i nets i visibles els carreus del mur de la Llotja que abans feia cantonada amb la plaça Major, l'immoble aconseguiria una millora i una bellesa extraordinària i el patrimoni artístic de Catalunya recuperaria un bellíssim exemplar del gòtic civil català.

Malgrat l'oposició, segons informació fidedigna, del propietari veí a cedir una part de la seva casa per fer una obra tan necessària, hom creu que convé reiterar la petició, per confiar que ell donarà finalment tot allò demanat, donada la seva cultura, riquesa i estimació a la vila dels seus avantpassats materns. Qui com ell ha consagrat bona part de la seva vida als estudis històrics amb reconeguda competència, sabrà sacrificar interessos materials en pro d'una restauració artística i d'una reparació històrica a l'antiga capital del comtat d'Empúries. Si això sap fer, com esperem, es guanyarà l'estima i gratitud dels castellanins i de tot el nostre país.

Jaume Causa escrigué dos articles dedicats a la Vila Major del Comtat d'Empúries (10). Acaba el primer article amb aquestes ratlles: "Ante el campanario se alzan dos hileras de cuatro columnas ochavadas que sostienen arcos semicirculares y éstos en su día una cubierta, son resto de un edificio conocido de antiguo por la Aduana y depósito de mercancías, es probable además fuera el lugar público donde se reunían los mercaderes para la contratación de las producidas en Castelló, y

las llegadas por mar, cuando el grao de la Muga y los estanques eran navegables. La tierra producía pastos para sustentar al numeroso ganado de *Els Cortals* y en transformar sus productos vino la riqueza a Castelló y este noble edificio, tal vez sede del Consulado del Mar, fue el principal impulsor de su industria y comercio. Su planta y disposición es la de una lonja y como a tal hay que considerar a esta obra del siglo XIII, pues las lonjas también sirvieron para almacenar mercancías, y Castelló en aquella época sostenía un activo comercio marítimo de exportación de sus productos manufacturados, pieles, cueros y paños de lana, principalmente”.

Caussa no esmenta d'on treu que són les despulles d'un edifici conegut d'antic per la Duana i dipòsit de mercaderies les dues fileres de quatre columnes que sostenen arcades semicirculars i aquestes en llur dia una coberta. Hom opina que aquesta afirmació recull de manera no massa exacta una notícia donada per Andreu Bassas en un seu treball, en la qual diu: “La causa fou una permuta d'un casa del monestir (de Sant Pere de Roda) que s'agregà a l'hospital vell, que estava prop de l'església i junt a l'esplèndid edifici dels magatzems de la duana (avui teatre, en runes) per la casa que fins els temps moderns havien tingut els frares a la Plaça del Puig, car els del monestir de Sant Pere de Roda sempre havien tingut un hostatge a Castelló; i a ells passaren també els molins que encara avui es tenen en cens pel monestir, si bé afectats per les lleis desamortitzadores, han passat aquests drets a altres man”. (11)

Hom no creu, com diu Caussa, que dati del segle XIII, aquella esplèndida edificació habilitada per a magatzems de la duana sinó, com a màxima antigor de les darrerries del segle XIV; en canvi, considera encertada la seva opinió de ser probablement un lloc públic de contractació de mercaderies, però és obvi que aquells pòrtics no podien ser la seu del Consolat de Mar, ni tampoc l'edifici, al mur lateral del qual estaven adossats, per ser aquest edifici l'antic Hospital o Casa de Caritat, fundada l'any 1252 pel venerable Castelló, ardiaca del capítol d'Elna. El comte Ponç Huc IV, de comú acord amb els còsols i els prohoms de la casa del Consell, ordenà i decretà unes ordinacions d'aquest Hospital, amb data 5 dels idus d'abril de 1339. (12)

És probable que fos la Duana, seu de la institució, un immoble relativament proper, la Casa Gran, després de l'ampliació feta al segle XIV, la part superior amb dos finestrals gòtics de doble columna, de la qual casa s'ignora el seu destí primitiu. La seva magnificència i la

seva situació ben propera a l'antiga muralla, on hi havia l'anomenat Portal Nou, on actualment hi ha la placeta d'aquest nom, la fa ben apropiada per haver estat la Duana primitiva.

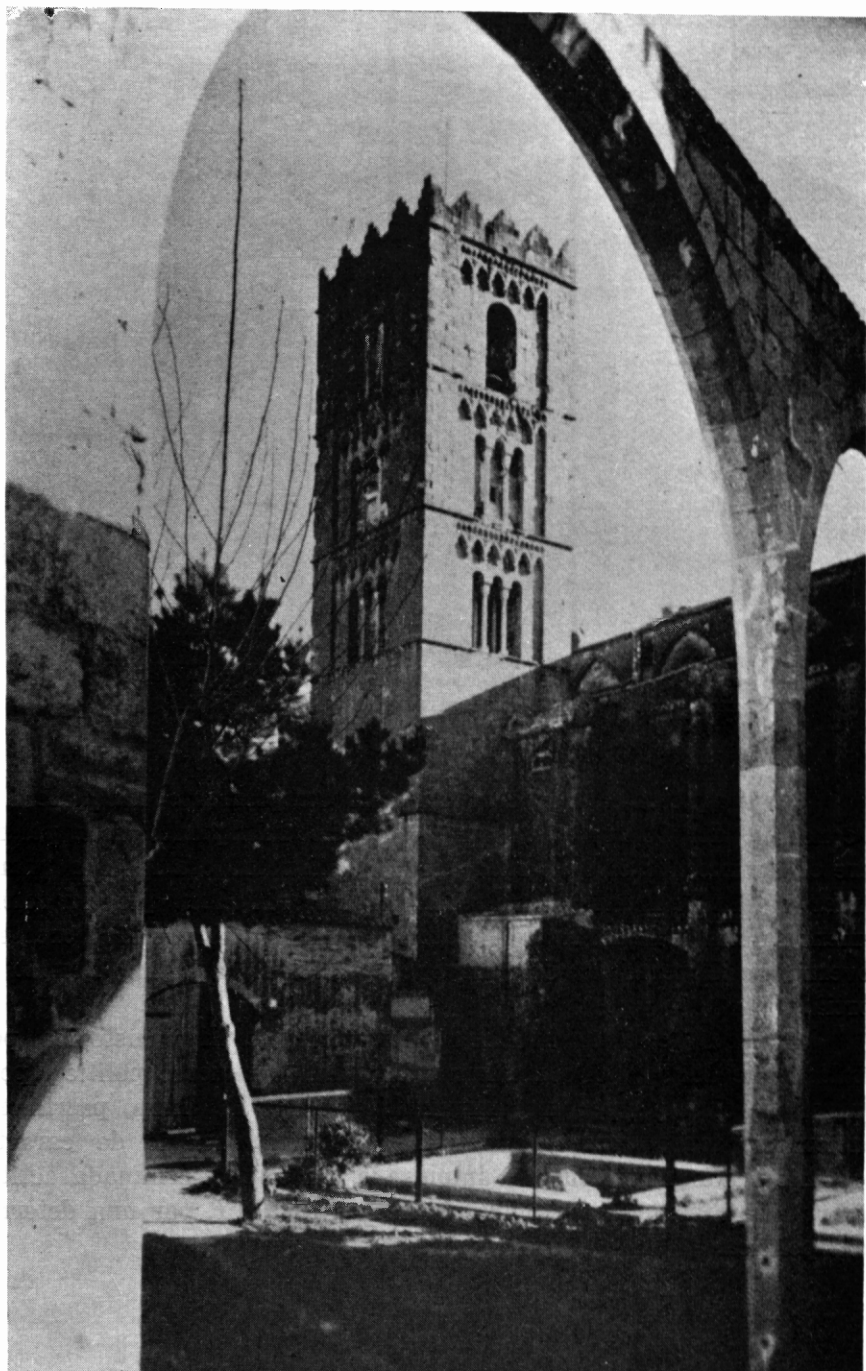
Jaume Causa, en l'article abans esmentat, ens parla d'una Llotja de la Llana, cosa probable. Diu així: "Medianero con la Cárcel y con fachadas en dicha calle y a la de las Pescaderías Viejas, hay un edificio de planta baja y pisos construido en obra común con grandes arcos de ladrillo en el bajo, como era corriente en Castelló durante los siglos medievales, debió pertenecer a algún gremio relacionado con la fabricación de paños de lana, bien una Lonja o Halla dels Draps, o la casa del peso y contraste de los paños fabricados en Castelló. En la fachada principal existe un escudo en piedra con tres figuras, que tal vez representen hebras de lana, probable fuera el sello del Cónsul que inspeccionaba los paños fabricados en la villa, marcándolos para certificar su calidad".

La reconstrucció de la llotja de la placeta del campanar de Santa Maria, igual que la de l'església parroquial, la dirigí l'arquitecte de la Direcció General d'Arquitectura, Francesc Pons Sorolla, l'any 1963.

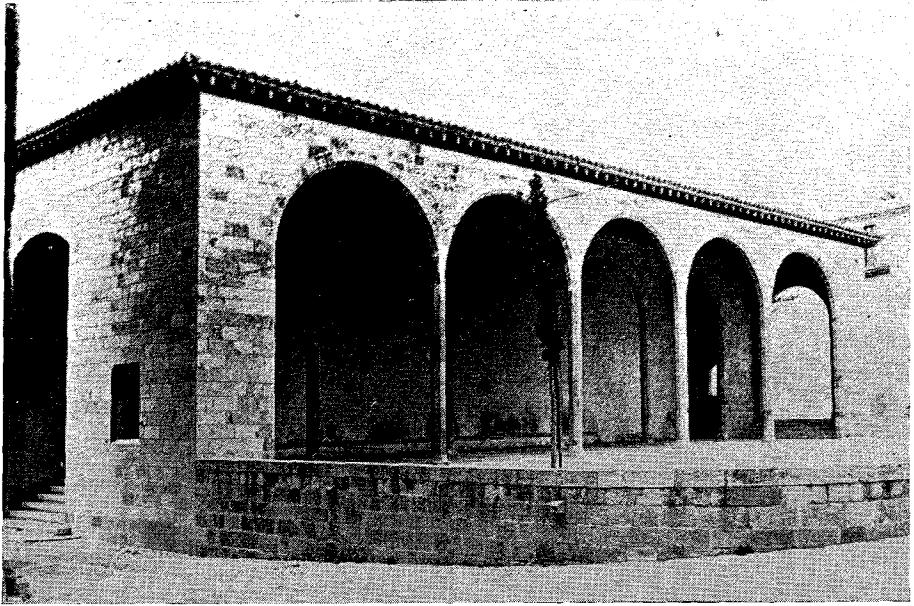
La superfície de l'antiga llotja era aproximadament d'uns 30 m. de llarg per 15 m. d'ample, i tenia aproximadament uns 18 m. d'alçada, comptant-hi una filera de 5 arcades (de 5 m. cada una d'ample) que hi manca.

Actualment la llotja només conté una doble filera de 5 arcades cada una, en lloc de la triple filera que hi havia antigament. No fou possible reconstruir la tercera filera de l'antiga llotja per no permetre-ho l'escassetat dels vestigis conservats, poca cosa més que els basaments, segons ens informà, el 8 de març de 1975, a l'amic Albert Compte i a l'autor d'aquest treball el rector-arxiprest de Castelló, Salvador Pagès Tubert, competent arqueòleg que amb molt zel ha creat un interessant Museu Parroquial, així com també ha impulsat amb constància la importantíssima i excellent restauració de l'església parroquial. Els que només la coneixen d'abans, han de tornar a veure-la, i es trobaran meravellats davant d'un temple nou, el qual supera el de moltes catedrals.

Coneguda la veritable superfície de la llotja antiga, hom referma la creença de que ens trobem davant el lloc de la contractació pública de mercaderies, com un dels complements (un altre era la llotja de la Llana) de la institució del Consolat de Mar, domiciliada a la Llotja de la plaça dels Homes, a l'ensems Casa del Consell de la vila.

A primer terme, dues arcades de la Llotja de contractació de Castelló d'Empúries. Al fons, la torre romànica.

La reconstruïda Llotja de contractació de Castelló d'Empúries.

Tant aquesta Llotja com els seus complements nasqueren de la concessió del Consolat de Mar a Castelló d'Empúries, feta pel rei Pere el Cerimoniós el 5 de març de 1386. Llavors era la seva quarta muller Sibilla de Fortià, la reina empordanesa, l'única que fou solemnement coronada i amb la qual es casà enamorat. També aleshores era Governador General de Catalunya el germà de la reina, Bernat de Fortià.

Aquests fets constitueixen una veritable lliçó històrica pels catalans que defugen el compliment dels deures cívics o polítics (polis equival a ciutat), per no mirar més enllà de llurs patrimonis particulars, sense saber comprendre que tota decissió de caràcter econòmic o administratiu està impulsada per una determinada actitud davant els problemes a resoldre plantejats, és a dir, per una determinada política.

III N O T E S

- 1 Arxiu de la Corona d'Aragó. Registre 2197, foli 130.
- 2 F. Monsalvatje. Los condes de Ampurias vindicados, p. 215.
- 3 A. de Capmany. Reedicció per E. Giralt i C. Batlle de **Memorias históricas sobre la Marina, Comercio y Artes de la antigua ciudad de Barcelona** (quatre volums, 1779-1792. Els volums II i IV només contenen documents). La reedicció, Barcelona. 1961-1963, consta de dos volums, en realitat tres, car el segon es divideix en dos llibres, primera i segona part. El primer conté el text i el segon (dos llibres) els documents. Hom recomana l'ús d'aquesta reedicció per diverses raons, especialment pels seus índexs, per les seves notes i per la seva compaginació més ordenada i científica. Volum II. Part Primera. Doc. 272 (1.ª edició IV, doc. CIV), pp. 404-5.
- 4 J. Pella i Forga. Ob. esm., pp. 546-7.
- 5 Antoni de Capmany. L'antic comerç de Barcelona. Versió de J. dels Domenys. Barcelona, 1937, p. 57.
- 6 Jaume Marqués Casanovas. **Santa Maria de Castelló de Ampurias**. 2.ª edició. Castelló d'Empúries. 1974, pp. 41-44, 56 i 71.
- 7 **DIETARI DE JERONI PUJADES**. Vol. I (1601-1605). Edició a cura de Josep M.ª Casas Homs. Pròleg d'A. Duran Sanpere. Editat per la Fundació Salvador Vives Casajuana. Barcelona, 1975, pp. 381 i 384-5.
- 8 Albert Compte. Ob. esm. en el capítol I, pp. 52 i 75.
- 9 Arxiu de l'Institut Municipal d'Història de Barcelona. Cartes. Com. Orig., foli 60. Els quatre cònsols de Castelló d'Empúries es dirigeixen als cosellers de Barcelona per a tractar d'afers referents a aquell consolat i bailla.
- 10 J. Cacsas. **La Villa Mayor del Condado de Ampurias**. Revista de Gerona. N.º 7. Segon trimestre, 1959, pp. 51-55. N.º 10. Primer trimestre, 1960, pp. 79-82.
- 11 Andreu Bassas. Els privilegis de Castelló i del Comtat d'Empúries. Estudis Universitaris Catalans. Vol. VIII. Gener-Desembre 1914, pp. 250-305. Comentari d'Andreu Bassas al privilegi XC. Franquesa donada a l'abat de Sant Pere de Roda per la permuta d'una casa, p. 277. L'esmentat treball fou publicat en llibre apart per Tipografia l'Avenç, Barcelona, 1917.
- 12 F. Monsalvatje. Ob. esm., pp. 330-36.